

Sygn. akt I NSNc 598/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 9 listopada 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Adam Redzik (przewodniczący, sprawozdawca)
SSN Marek Dobrowolski
Katarzyna Monika Borkowska (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z powództwa K.C.

przeciwko K.R., B.R., J.T., M.T. i M.R.

o eksmisję,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych w dniu 9 listopada 2022 r.

skargi nadzwyczajnej wniesionej przez Prokuratora Generalnego od wyroku Sądu Rejonowego w Grodzisku Mazowieckim z 31 października 2011 r., sygn. I C 49/10:

- 1. oddala skargę nadzwyczajną;**
- 2. znosi wzajemnie koszty postępowania przed Sądem Najwyższym.**

UZASADNIENIE

I.

I.1. Prokurator Generalny (dalej również: Skarżący) wniósł skargę nadzwyczajną od prawomocnego wyroku Sądu Rejonowego w Grodzisku Mazowieckim z 31 października 2011 r., I C 49/10, w sprawie z powództwa K.C. o eksmisję.

Wyrok ten zaskarżył w części dotyczącej pkt 3 wyroku, którym Sąd ustalił, że K.R. nie przysługuje uprawnienie do otrzymania lokalu socjalnego. Wskazał, że skargę nadzwyczajną wnosi na podstawie art. 89 § 1 i 2 w zw. z art. 115 § 1 i 1a ustawy z 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (t.j. Dz.U. 2021, poz. 1904, dalej: u.SN) z uwagi na konieczność zapewnienia zgodności z konstytucyjnymi zasadami wywodzonymi z zasady demokratycznego państwa prawnego, a w szczególności zasady legalizmu, praworządności, sprawiedliwości proceduralnej i prawa do rzetelnej procedury przed sądem.

Na podstawie art. 89 § 1 pkt 1 i 2 u.SN Prokurator Generalny zaskarżonemu wyrokowi zarzucił:

I. naruszenie zasad, wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, Nr 78, poz. 486 ze zm., dalej: Konstytucja), tj.:

- zasady legalizmu wyrażonej w art. 7 Konstytucji RP poprzez orzeczenie wobec K.R. o braku uprawnienia do lokalu socjalnego, pomimo zaniechania przez Sąd wbrew obowiązкови wynikającemu z art. 14 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 21 czerwca 2001 r., o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (t.j. Dz.U. 2022, poz. 172 ze zm., dalej: ustawa o ochronie praw lokatorów) badania z urzędu czy takie uprawnienie Pozwanemu przysługuje;

- zasady zaufania do państwa i jego organów stanowiącej element zasady demokratycznego państwa prawnego wyrażonej w art. 2 Konstytucji RP poprzez przeprowadzenie postępowania niezgodnie z obowiązującymi przepisami art. 14 ust. 3 i 4 ustawy o ochronie praw lokatorów, obligującymi Sąd do podjęcia z urzędu czynności zmierzających do ustalenia czy Pozwanemu K.R. przysługuje prawo do lokalu socjalnego;

- zasady sprawiedliwości społecznej wynikającej z art. 2 Konstytucji RP poprzez brak podjęcia czynności z urzędu zmierzających do ustalenia czy Pozwanemu K.R. przysługuje prawo do lokalu socjalnego pomimo nałożenia na Sąd takiego obowiązku w art. 14 ust. 3 i 4 ustawy o ochronie praw lokatorów;

- praw lub wolności człowieka i obywatela określonych w Konstytucji, tj. art. 75 ust. 1 i ust. 2 Konstytucji gwarantujących ochronę praw lokatorów na zasadach określonych w ustawie poprzez zaniechanie przez Sąd podjęcia czynności z urzędu

zmierzających do ustalenia czy Pozwanemu K.R. przysługuje prawo do lokalu socjalnego pomimo nałożenia na Sąd takiego obowiązku w art. 14 ust. 3 i 4 ustawy o ochronie praw lokatorów co skutkowało pozbawieniem K.R. prawa do lokalu socjalnego w sytuacji eksmisji;

II. rażące naruszenie prawa procesowego to jest art. 14 ust. 3 i 4 ustawy o ochronie praw lokatorów poprzez niewłaściwe zastosowanie polegające na braku przeprowadzenia z urzędu czynności zmierzających do ustalenia czy Pozwanemu K.R. przysługuje uprawnienie do lokalu socjalnego, podczas gdy taki obowiązek został nałożony na Sąd przez wskazane powyżej przepisy.

I.2. Uzasadniając konieczność wniesienia skargi nadzwyczajnej dla zapewnienia zgodności orzeczenia z zasadą demokratycznego państwa prawnego, urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, Skarżący podniósł, że zgodnie z orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego sprawiedliwość społeczna obejmuje równość praw, solidarność społeczną, minimum bezpieczeństwa socjalnego oraz zabezpieczenie podstawowych warunków egzystencji. Wskazał też, że drugi aspekt zasady sprawiedliwości społecznej odnosi się do sprawiedliwości proceduralnej. Skarżący zarzucił, że w toku postępowania Sąd nie podjął z urzędu żadnej czynności dowodowej, która miałaby na celu ustalenie, czy K.R. przysługuje prawo do lokalu socjalnego. Według Prokuratora Generalnego nastąpiło w ten sposób również naruszenie wyrażonych w Konstytucji RP zasad: legalizmu (art. 7), zaufania do państwa i jego organów (art. 2) oraz ochrony praw lokatorów (art. 75 ust. 1 i 2).

Skarżący podniósł, że brak aktywności Pozwanego w sprawie o eksmisję, przejawiający się w niezgłaszaniu jakichkolwiek twierdzeń i dowodów w celu wykazania uprawnienia do lokalu socjalnego nie zwalnia sądu z obowiązku dokonania tych ustaleń z własnej inicjatywy. W szczególności Sąd powinien przesłuchać stronę lub dopuścić dowód niewskazany przez stronę, jeżeli jest mu znany z okoliczności ujawnionych w toku postępowania lub z urzędu. W ocenie Skarżącego zaniechanie przez Sąd badania z urzędu kwestii istnienia po stronie Pozwanego K.R. uprawnienia do lokalu socjalnego stanowi rażące naruszenie

prawa, a także godzi w podstawowe konstytucyjne zasady Rzeczypospolitej Polskiej.

Na podstawie art. 91 § 1 u.SN Skarżący wniósł o uchylenie pkt 3 zaskarżonego wyroku Sądu Rejonowego w Grodzisku Mazowieckim z 31 października 2011 r., I C 49/10, w części dotyczącej K.R. i przekazanie sprawy Sądowi Rejonowemu w Grodzisku Mazowieckim do ponownego rozpoznania z pozostawieniem temu Sądowi rozstrzygnięcia o kosztach niniejszego postępowania.

II.

II.1. Wyrokiem z 31 października 2011 r. Sąd Rejonowy w Grodzisku Mazowieckim, w sprawie I C 49/10, po rozpoznaniu sprawy z powództwa K.C. przeciwko K.R., B.R., J.T., M.T. i M.R. o eksmisję:

1. nakazał K.R., B.R., J.T. i M.T. opuszczenie i opróżnienie lokalu nr [...] położonego w budynku nr [...] przy ul. [...] w P.;
2. ustalił, że małoletniemu M.T. i jego matce J.T. przysługuje uprawnienie do otrzymania lokalu socjalnego;
3. ustalił, że K.R. i B.R. nie przysługuje uprawnienie do otrzymania lokalu socjalnego;
4. wstrzymał wykonanie pkt 1 wyroku w zakresie Pozwanych M.T. i J.T. do czasu przedstawienia im przez Gminę P. oferty najmu lokalu socjalnego;
5. umorzył postępowanie wobec Pozwanej M.R.;
6. zasądził solidarnie od K.R., B.R. i J.T. na rzecz K.C. 200,00 zł (dwieście złotych) tytułem zwrotu kosztów postępowania;
7. wyrokowi w pkt 1 w zakresie Pozwanej B.R. nadał rygor natychmiastowej wykonalności.

II.2. Za podstawę powyższego rozstrzygnięcia Sąd przyjął następujące ustalenia faktyczne:

Pozwani K.R., B.R., J.T. i M.T. zajmowali lokal mieszkalny nr [...] w budynku mieszkalnym nr [...] położonym przy ul. [...] w P., stanowiący współwłasność

Powoda. Pozwanego K.R. łączyła z Powodem umowa najmu lokalu mieszkalnego na czas nieoznaczony. Pozwani posiadali zaległości z tytułu najmu za okres co najmniej 3 miesiące.

Pismem z 2 kwietnia 2009 Powód wezwał Pozwanego K.R. do zapłaty zaległych i bieżących należności za używanie lokalu mieszkalnego nr [...] w terminie 1 miesiąca od daty doręczenia pisma i uprzedził o zamiarze wypowiedzenia umowy najmu z razie braku zapłaty w terminie. Pismo to odebrała pozwana B.R. 4 kwietnia 2009 r. Pozwani nie zareagowali na wypowiedzenie i nie uiścili zaległości czynszowych.

Pismem z 5 maja 2009 r. Powód wypowiedział Pozwanemu K.R. umowę najmu na dzień 30 czerwca 2009 r., żądając zwrotu zajmowanego lokalu najpóźniej 30 czerwca 2009 r. Jako przyczynę wypowiedzenia wskazał zaległości w zapłacie czynszu. Pozwani nie zareagowali na wypowiedzenie i nie opuścili lokalu. W związku z powyższym Pozwani od 1 lipca 2009 r. zajmują przedmiotowy lokal bez tytułu prawnego.

W ocenie Sądu powództwo zasługiwało na uwzględnienie w całości. Sąd ustalił, że Pozwani zamieszkiwali w lokalu na podstawie stosunku najmu. Jednocześnie Pozwani nie wywodzili, aby posiadali tytuł prawny do spornego lokalu z jakiegokolwiek innego stosunku prawnego.

Sąd uznał, że oświadczenie o wypowiedzeniu umowy najmu z 5 maja 2009 r., doręczone Pozwanemu 20 maja 2009 r., stanowiło skuteczne wypowiedzenie przez Powoda umowy najmu przedmiotowego lokalu. Ze względu na datę doręczenia oświadczenia, uznać należało, że Powódka wypowiedziała stosunek najmu ze skutkiem na 30 czerwca 2009 r. Wobec ustania stosunku najmu Pozwani utracili jedyny tytuł prawny do zamieszkiwania w spornym lokalu mieszkalnym, a żądanie Powoda nakazania opuszczenia i opróżnienia lokalu było zasadne.

Sąd Rejonowy wskazał, że z uwagi na to, iż Powód domagał się opuszczenia, opróżnienia i wydania lokalu mieszkalnego, służącego zaspokajaniu potrzeb mieszkaniowych Pozwanych, zastosowanie znajdują przepisy ustawy o ochronie praw lokatorów, w tym art. 14 ustawy o ochronie praw lokatorów. Pozwani byli bowiem lokatorami w rozumieniu art. 2 ust. 1 pkt 1 tej ustawy. Okoliczność, że Pozwani są lokatorami w rozumieniu ustawy o ochronie praw

lokatorów oznacza, że w wyroku nakazującym opróżnienie lokalu sąd ma obowiązek orzec o ich uprawnieniu do otrzymania lokalu socjalnego bądź o braku takiego uprawnienia, biorąc pod uwagę dotychczasowy sposób korzystania przez Pozwanych z lokalu oraz ich szczególną sytuację materialną i rodzinną (art. 14 ust. 1 i 3).

Sąd wskazał, że zgodnie z art. 14 ust. 4 ustawy o ochronie praw lokatorów Sąd nie może orzec o braku uprawnienia do otrzymania lokalu socjalnego wobec kobiety w ciąży, małoletniego, niepełnosprawnego lub ubezwłasnowolnionego oraz osoby sprawującej nad taką osobą opiekę, obłożnie chorych, emerytów i rencistów spełniających kryteria do otrzymania świadczenia z pomocy społecznej, osoby posiadającej status bezrobotnego lub osoby spełniającej przesłanki określone przez radę gminy w drodze uchwały. Zgodnie z art. 16 ust. 6 powołanej ustawy orzekając o uprawnieniu do otrzymania lokalu socjalnego sąd wstrzymuje wykonanie opróżnienia lokalu do czasu złożenia przez gminę oferty zawarcia umowy najmu lokalu socjalnego. Jednocześnie na podstawie art. 14 ust. 7 ustawy o ochronie praw lokatorów ust. 4 nie stosuje się do osób, które utraciły tytuł prawny do lokalu niewchodzącego w skład publicznego zasobu mieszkaniowego, z wyjątkiem osób, które były uprawnione do używania lokalu na podstawie stosunku prawnego nawiązanego ze spółdzielnią mieszkaniową albo z towarzystwem budownictwa mieszkaniowego.

Sąd zauważył, że lokal zajmowany przez Pozwanych stanowi współwłasność Powoda a zatem nie wchodzi w skład publicznego zasobu mieszkaniowego. W ocenie sądu Pozwani nie byli również uprawnieni do używania lokalu na podstawie stosunku prawnego nawiązanego ze spółdzielnią mieszkaniową albo z towarzystwem budownictwa społecznego.

Wobec treści art. 14 ust. 3 ustawy o ochronie praw lokatorów Sąd Rejonowy uznał, że Pozwanym M.T. wraz z matką J.T. przysługuje uprawnienie do lokalu socjalnego.

Zdaniem Sądu w oparciu o zgromadzony materiał dowodowy i powołane przepisy należało stwierdzić, że prawo do lokalu socjalnego nie przysługuje Pozwanym K.R. oraz B.R.. Sąd wskazał, że Pozwani nie złożyli zeznań na

okoliczność swojej sytuacji życiowej, ani żadnych stosownych dokumentów lub zaświadczeń.

III.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

III.1. Skarga nadzwyczajna jest wyjątkowym nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia, którego funkcją jest korygowanie prawomocnych orzeczeń sądowych dotkniętych istotnymi wadami prawnymi. O miejscu skargi nadzwyczajnej w systemie środków zaskarżenia świadczy jej publicznoprawna funkcja, co implikuje określone podejście do podstaw wniesienia skargi (szerzej: wyrok SN z 24 czerwca 2020 r., I NSNc 41/19).

Celem skargi nadzwyczajnej jest zapewnienie możliwości wyeliminowania z obrotu prawnego orzeczeń w oczywisty sposób wadliwych, które nie powinny zapaść w demokratycznym państwie prawnym urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej: naruszających prawa i wolności człowieka i obywatela określone w Konstytucji RP, rażąco naruszających inne niż Konstytucja RP przepisy prawa lub opierających się na istotnych ustaleniach faktycznych oczywiście sprzecznych z zebrany w sprawie materiałem dowodowym (art. 89 § 1 u.SN).

Skarga nadzwyczajna realizuje konstytucyjną zasadę rzetelności działania instytucji publicznych (wyrażoną w preambule do Konstytucji RP), zasadę państwa prawnego (art. 2 Konstytucji RP) oraz zasadę legalizmu (art. 7 Konstytucji RP). Jednocześnie jednak skarga nadzwyczajna stanowi odstępstwo od konstytucyjnej zasady stabilności stosunków prawnych ukształtowanych prawomocnymi orzeczeniami sądowymi (art. 2 i art. 45 Konstytucji RP).

III.2. Ustawodawca uzależnił dopuszczalność skargi nadzwyczajnej od niedostępności – w momencie jej składania – innych środków zaskarżenia (art. 89 § 1 in fine u.SN), a także wąsko określił jej zakres podmiotowy i przedmiotowy, przyznając prawo jej wniesienia wyłącznie wybranym organom

władzy publicznej (art. 89 § 2 u.SN) oraz ograniczył jej zastosowanie do najpoważniejszych przypadków naruszenia prawa (art. 89 § 1 pkt 1–3 u.SN).

III.3. Skarga nadzwyczajna jest więc „wentylem bezpieczeństwa”, środkiem ekstraordynaryjnym, który winien być wnoszony przez uprawniony podmiot tylko we wskazanych w ustawie sytuacjach i musi być oparta na wyrażnie określonych i uzasadnionych podstawie ogólnej oraz co najmniej jednej z trzech podstaw szczególnych wskazanych w art. 89 § 1 u.SN.

W orzecnictwie (zob. np. wyroki Sądu Najwyższego z: 24 lipca 2019 r., I NSNc 9/19; 14 października 2020 r., I NSNc 34/19; postanowienie Sądu Najwyższego z 28 września 2020 r., I NSNc 51/19) wskazuje się, że każda skarga nadzwyczajna musi mieć oparcie w podstawie ogólnej (funkcjonalnej) oraz w co najmniej jednej z trzech wymienionych w art. 89 § 1 u.SN podstaw szczególnych. W orzecnictwie dość powszechnie przyjmuje się, że w pierwszej kolejności dokonać należy oceny zaistnienia podstaw szczegółowych skargi nadzwyczajnej, a następnie dopiero dokonać oceny tego, czy ziściła się również przesłanka funkcjonalna (m.in. wyroki Sądu Najwyższego: 23 czerwca 2021 r., I NSNc 144/21; z 30 czerwca 2021 r., I NSNc 191/21; z 6 lipca 2021 r., I NSNc 6/21, OSNKN 2021 nr 4, poz. 30; z 3 sierpnia 2021 r., I NSNc 169/20; z 15 grudnia 2021 r., I NSNc 147/21).

Sformułowana w art. 89 § 1 *in principio* u.SN podstawa ogólna wniesienia skargi nadzwyczajnej w sposób oczywisty nawiązuje do wyrażonej w art. 2 Konstytucji RP zasady demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. Artykuł 89 § 1 *in principio* u.SN powinien być także z tego powodu interpretowany w zgodzie z Konstytucją RP, z uwzględnieniem bogatego dorobku orzecnictwa i nauki prawa. Z art. 2 Konstytucji RP wywodzi się liczne szczegółowe zasady pochodne, takie jak: zasada sprawiedliwości proceduralnej, zasada ochrony zaufania obywatela do państwa, zasada ochrony praw słuszenie nabytych, zasada ochrony interesów w toku, zasada niedziałania prawa wstecz, zasada *ne bis in idem* czy zakaz nadmiernej ingerencji.

III.4. Nie ulega wątpliwości, że wzruszenie prawomocnego orzeczenia skargą nadzwyczajną może nastąpić z powodu oczywiście rażącego naruszenia prawa przez sąd. Jednakże do takiego naruszenia prawa może też dojść w sytuacji, gdy sąd wydał orzeczenie zgodne z brzmieniem ustawy, jednakże nie uwzględnił naczelných zasad postępowania zdekodowanych z Konstytucji RP, w tym z art. 2 Konstytucji RP. W takim przypadku orzeczenie może okazać się pozornie zgodne z brzmieniem ustawy, ale będzie prowadzić do dysonansu z zasadami konstytucyjnymi, które mają pierwszeństwo i winny determinować wykładnię ustawy. W konsekwencji może więc dojść do sytuacji, gdy takie orzeczenie doprowadzi do rażącego pogorszenia ochrony prawnej strony postępowania.

III.5. W orzecznictwie Sądu Najwyższego wyraźnie rysuje się pojmowanie podstaw skargi nadzwyczajnej w sposób zawężający. Oznacza to, że nie może być ona uznana za kolejny nadzwyczajny środek zaskarżenia prawomocnego orzeczenia, nie może prowadzić do postrzegania jej jako instrumentu zainicjowania kolejnej instancji kasacyjnej. Nie może być także powrotem do istniejącego w polskim systemie prawnym w okresie Polski Ludowej i pierwszych latach Trzeciej Rzeczypospolitej modelu rewizji nadzwyczajnej, a to z uwagi na jego podatność na czynniki pozamerytoryczne. Rozwiązania podobne do skargi nadzwyczajnej, zapewniające konkretną kontrolę konstytucyjności stosowania prawa, znane są w innych systemach prawnych, w tym systemach prawnych państw członkowskich Unii Europejskiej, np. we Francji – wnoszona przez Prokuratora przy Sądzie Kasacyjnym – skarga w obronie prawa, czy niemiecka skarga konstytucyjna (ukształtowana inaczej niż w Polsce) – wnoszona do Federalnego Sądu Konstytucyjnego po wyczerpaniu drogi prawnej. Istnienie środka zaskarżenia prawomocnych orzeczeń sądowych w sytuacjach absolutnie wyjątkowych, gdy orzeczenie, nawet poprawne z perspektywy sprawiedliwości formalnej, nie da się pogodzić z poczuciem sprawiedliwości i słuszności, a nade wszystko z gwarantowanymi Konstytucją RP podstawowymi prawami człowieka, winno stanowić wzmocnienie realizacji podstawowych praw i wolności jednostki bez wykorzystywania go do realizacji określonych interesów politycznych czy ideologicznych. Taką też rolę od kilku lat pełni skarga nadzwyczajna.

Przechodząc do realiów sprawy.

III.6. Według zarzutów skargi nadzwyczajnej nieprawidłowości przy rozpoznawaniu sprawy o eksmisję polegały na niepodjęciu przez Sąd czynności zmierzających do ustalenia czy Pozwanemu K.R. przysługuje uprawnienie do lokalu socjalnego. Zdaniem Skarżącego stanowi to zarówno rażące naruszenie prawa procesowego, jak i naruszenie konstytucyjnych praw i wolności.

Z uzasadnienia zaskarżonego wyroku wynika, że brak uprawnienia K.R. do lokalu socjalnego Sąd Rejonowy ustalił na podstawie zgromadzonego materiału dowodowego przy braku inicjatywy dowodowej samych Pozwanych. Zasadność skargi nadzwyczajnej zależy zatem od ustalenia czy sąd orzekający w przedmiocie eksmisji miał obowiązek przeprowadzenia z własnej inicjatywy dowodów w celu ustalenia przesłanek przyznania lokalu socjalnego.

Zauważyć należy, że według art. 14 ust. 3 ustawy o ochronie praw lokatorów w brzmieniu z daty wyrokowania „Sąd, badając z urzędu, czy zachodzą przesłanki do otrzymania lokalu socjalnego, orzeka o uprawnieniu osób, o których mowa w ust. 1 [tj. o uprawnieniu do otrzymania lokalu socjalnego], biorąc pod uwagę dotychczasowy sposób korzystania przez nie z lokalu oraz ich szczególną sytuację materialną i rodzinną”.

Treść wskazanego przepisu ustawy o ochronie praw lokatorów została przejęta z ustawy z dnia 2 lipca 1994 r. o najmie lokali mieszkalnych i dodatkach mieszkaniowych (Dz.U. 1994, Nr 105, poz. 509 ze zm.). Według art. 36 ust. 1 tej ustawy (w jej pierwotnym brzmieniu): „sąd, biorąc pod uwagę dotychczasowy sposób korzystania z lokalu przez najemcę, jego szczególną sytuację materialną i rodzinną, może w wyroku nakazującym opróżnienie lokalu orzec o uprawnieniu najemcy do otrzymania lokalu socjalnego. W takim wypadku gmina jest obowiązana zapewnić lokal socjalny”. Wykładni tego przepisu dotyczy uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 19 maja 2000 r., III CZP 4/00, OSNC 2000, nr 11, poz. 195. Stwierdzono w niej, że „w sprawie o opróżnienie lokalu mieszkalnego, który był przedmiotem najmu, do pozwanego najemcy należy wykazanie przesłanek z art. 36 ust. 1 ustawy z dnia 2 lipca 1994 r. o najmie lokali mieszkalnych

i dodatkach mieszkaniowych (tekst jedn. Dz.U. z 1998 r. Nr 120, poz. 787 ze zm.) uprawnających do otrzymania lokalu socjalnego. Sąd podejmuje z urzędu inicjatywę dowodową jedynie w sytuacjach szczególnych (art. 232 zd. 2 k.p.c.). W razie ustalenia tych przesłanek sąd powinien orzec o przysługiwaniu uprawnienia do otrzymania lokalu socjalnego”. Ustawą z dnia 15 grudnia 2000 r. o zmianie ustawy o najmie lokali mieszkalnych i dodatkach mieszkaniowych (Dz.U. 2000, Nr 122, poz. 1317) zmieniono treść art. 36, którego ust. 3 otrzymał brzmienie: „Sąd badając z urzędu, czy zachodzą przesłanki do otrzymania lokalu socjalnego, orzeka o uprawnieniu osób, o których mowa w ust. 1, biorąc pod uwagę dotychczasowy sposób korzystania przez nie z lokalu oraz ich szczególną sytuację materialną i rodzinną”. Zauważyć przy tym należy, że w uzasadnieniu projektu ustawy (druk nr 2219 Sejmu III kadencji) celowość nowelizacji widziano w tym, że „sądy orzekają w tych sprawach [tj. o eksmisję] w sposób bardzo formalny, nie wykazują inicjatywy w ustaleniu, czy zachodzi potrzeba dostarczenia najemcy lokalu socjalnego i obowiązkiem udowodnienia tej okoliczności obciążają niemal wyłącznie najemcę. W rezultacie sąd rzadko przyznaje najemcy prawo do lokalu socjalnego nawet, gdy zasadność takiego rozstrzygnięcia jest oczywista”.

III.7. W orzecznictwie zakres obowiązków sądu co do ustalenia przesłanek przyznania lokalu socjalnego nie był szerzej rozważany. Na obowiązek działania sądu z urzędu w zakresie zbadania przesłanek przyznania lokalu socjalnego zwrócił uwagę Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z 5 maja 2021 r., I NSNc 159/20. Okoliczności sprawy przedstawiały się jednak odmiennie niż w niniejszej sprawie, w szczególności w ocenie Sądu Najwyższego Sąd Rejonowy bezpodstawnie oddalił zgłoszone wnioski dowodowe.

III.8. Stanowisko doktryny dotyczące wykładni art. 14 ustawy o ochronie praw lokatorów jest niejednolite. Według jednego z poglądów sąd ma obowiązek rozważenia z urzędu, czy przysługuje uprawnienie do lokalu socjalnego, jednak inicjatywa dowodowa obciąża strony postępowania, a sąd może jedynie uzupełniając wyjaśniać okoliczności sprawy (A. Gola, L. Myczkowski, *Ochrona praw lokatorów*, Warszawa 2003, s. 70).

Według odmiennego stanowiska powołany przepis wymaga podjęcia przez sąd pewnej inicjatywy w celu ustalenia okoliczności koniecznych do orzeczenia o prawie do najmu socjalnego lub jego braku. Zatem nawet jeśli osoba, wobec której ma zostać orzeczone eksmisja, nie zgłasza żadnych twierdzeń ani dowodów w celu wykazania, że uzasadnione jest przyznanie jej prawa do najmu socjalnego, nie zwalnia to sądu z obowiązku ustalenia tych okoliczności. Minimalnym wymogiem jest przeprowadzenie przez sąd dowodu z przesłuchania stron, nawet gdy żadna ze stron o to nie wnosi. Sąd ma obowiązek także z urzędu dopuścić i przeprowadzić inne dowody dotyczące faktów istotnych dla rozstrzygnięcia, jeśli są mu one znane, choćby nie zostały powołane przez strony (J. Zawadzka, [w:] *Ustawa o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego. Komentarz*, red. K. Osajda, wyd. 9, Warszawa 2021, uwagi do art. 14).

III.9. Z uzasadnienia skargi zdaje wynika, że w ocenie Skarżącego brzmienie art. 14 ust. 3 ustawy o ochronie praw lokatorów w powiązaniu konstytucyjną zasadą ochrony praw lokatorów dostarczają argumentów za przyjęciem takiej wykładni powołanego przepisu, w którym sąd powinien przejawiać inicjatywę dowodową w celu ustalenia przesłanek przyznania lokalu socjalnego, w tym ustalenia przesłanek obligatoryjnego przyznania lokalu socjalnego, określonych w art. 14 ust. 4 ustawy o ochronie praw lokatorów. Tym samym sąd ma bezwzględny obowiązek ustalania z urzędu, czy zachodzą przesłanki do otrzymania lokalu socjalnego.

Sąd Najwyższy nie podziela takiego stanowiska, uznając, że z powyższego nie można wyprowadzić wniosku, że strona nie ma żadnych obowiązków i może pozostać pasywna, a nawet utrudniać procedowanie w sprawie poprzez niestawiennictwo na kolejne terminy. W ocenie Sądu Najwyższego wykładnia celowościowa i systemowa art. 14 ust 3 ustawy o ochronie lokatorów prowadzi do konkluzji, że sąd bada z urzędu, ale inicjatywa dowodowa obciąża strony. W konsekwencji sąd może jedynie w uzasadnionych przypadkach inicjować uzupełniające wyjaśnienie okoliczności sprawy, gdy poweźmie wątpliwości co do zgromadzonego materiału.

Z akt sprawy jednoznacznie wynika, że to Pozwany K.R. przyczynił się do pogorszenia swojej ochrony prawnej. Stawił się raz na rozprawie (29 kwietnia 2011 r.), ale nie poinformował Sądu o możliwości przysługiwania mu prawa do lokalu socjalnego, chociaż – jak wynika z pism wnoszonych po wydaniu zaskarżonego orzeczenia – uprawnienie takie posiadał. Na kolejne terminy nie stawił się, choć na rozprawie 29 kwietnia 2011 r. został zobowiązany przez sąd do osobistego stawiennictwa 29 lipca 2011 r. Korespondencja z sądu zawierająca wezwania pozwanych na kolejne posiedzenia pozostała nieodebrana. Pozwany nie stawiał się na kolejnych terminach, nie dostarczał usprawiedliwień ani też żadnych innych informacji drogą pisemną. Tym samym Pozwany w zasadniczy sposób przyczynił się do tego, że Sąd nie mógł na kolejnych posiedzeniach zebrać dodatkowych informacji. W konsekwencji działań i zaniechań Pozwanego, nie mógł on też skutecznie skorzystać z podnoszonych środków zaskarżenia.

Sąd nie ma instrumentów, aby wyręczać strony w realizacji ich praw, w szczególności z urzędu wszczynać postępowania ustalające czy strona spełnia takie czy inne przesłanki, w tym także co do realizacji praw socjalnych. Strona winna współdziałać z sądem, w szczególności poprzez udział w rozprawach i aktywne uczestniczenie w postępowaniu. Powyższe nie stoi w sprzeczności z gwarancjami konstytucyjnych praw socjalnych i ich konkretyzacji przewidzianej przez ustawę o ochronie lokatorów, gdyż obciążają one organy państwa wskazane w ustawie, w tym samorząd terytorialny.

III.10. Na marginesie należy wskazać, że realizacja prawa Pozwanego do lokalu socjalnego obciąża gminę i to w gminie winien on podejmować czynności w celu realizacji jego prawa. Odnotować też należy, że art. 28¹ Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (k.r.o.) stanowi, że „jeżeli prawo do mieszkania przysługuje jednemu małżonkowi, drugi małżonek jest uprawniony do korzystania z tego mieszkania w celu zaspokojenia potrzeb rodziny”. Regulacja ta nie posiada obszernej literatury i orzecznictwa, co wynika też z faktu, że weszła w życie w styczniu 2005 r., jednakże wykładnia językowa jak i funkcjonalna prowadzi do wniosku, że „prawo do mieszkania” należy interpretować szeroko, mając na uwadze ogólne zasady prawa rodzinnego i prawa socjalnego a także

Rekomendację Nr R(81)15 w sprawie praw małżonków do zajmowania mieszkania rodzinnego oraz korzystania z przedmiotów gospodarstwa domowego przyjętą przez Komitet Ministrów Rady Europy 16 października 1981 r. W konsekwencji prawo małżonka do mieszkania, także wynikające z najmu mieszkania socjalnego generuje uprawnienie drugiego małżonka do korzystania z tego mieszkania.

III. 11. W świetle powyższego, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji.

as,

at